

שבועות כג

משה שווערד

1. תוספות על שבועות דף כב/ב

איבעית אימא קרא כו'. בספ"ק דקדושין (דף לה:) גבי כל שישנו בהשחתה אמר הכי וכן בכמה מקומות [1] ותימה כיון דאיכא סברא ל"ל קרא דהכי פריך בפ"ב דכתובות (דף כב.) גבי הא דאמר רב הונא מנין להפה שאסר הוא הפה שהתיר למה לי קרא סברא הוא הוא אסרה הוא שרי לה ויש לחלק דיש דברים שאין הסברא פשוטה כל כך וצריך הפסוק להשמיענו הסברא:

2. חדושי הר"ן על שבועות דף כב/ב

ואב"א סברא. כתוב בהלכות גדולות [2] וכי מאחר דקרא סברא למה לי, מהו דתימא אע"ג דמדאורייתא שתיה בכלל אכילה בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ולא קרו אינשי הכי קמ"ל:

3. חידושי הרשב"א

עצמו בחצי שיעור ולזרו שלא יאכל ממנו ואם יאכל שיהא חייב מלקות במזיד כמפרש חצי שיעור ואי נמי קרבן בשוגג.	ועוד סברא לקרא. י"ל דה"ק אי בעית אימא קרא, וא"ת בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ⁹² , הא איכא סברא דלשון בני אדם נמי כך הוא דא"ל אינש לחבריה ניטעום מידי ואזלי ושתו, ולא גרסינן אזלי ואכלי ושתו ⁹³ .
--	---

מט, א. 93 ראה תוד"ה איבעית, ובריטב"א ור"ן. וי"ל ע"א שתייה הוי בכלל אכילה ממש והיינו דאכילה כוללת כל מיני אכילה ובכללם שתייה, או דודאי שתייה ל"ה בכלל אכילה ממש, ורק דבנשבע שלא יאכל כולל גם שתייה, דלשון אכילה הוי כעין כנוי לשתייה, ובריטב"א הביא דיש מסתפקים אם בנשבע שיאכל ושתה הוי קיום השבועה, ואי נימא דהוי בכלל אכילה ממש פשיטא דהוי קיום השבועה כמו בלא יאכל ושתה דהוי בטול השבועה, ובר"מ בה' שבועות פ"ה ה"ה מבואר להדי' דגם בכה"ג שתייה בכלל אכילה, נומה"ט גם בנשבע שלא יאכל ושתה משקים שאינם ראויים עבר על השבועה, ודלא כדמשמע בתוספתא שבועות דדוקא בנשבע שלא אשתה אם שתה משקה שאינם ראויים חייב, אבל בנשבע שלא יאכל ושתה משקים שאינם ראויים פטור, ועי"ש בחזו"ר. והרדב"ז שם פ"ד ה"ג כ' דמינה נמי שאם נשבע שלא אכל ונמצא ששתה חייב, וע"ע ברדב"ז שם עמש"כ הר"מ דכל מיני האכילה מצטרפין לכזית דשתייה נמי מצטרפת דשתייה בכלל אכילה וכו' עי"ש, ומבואר ברדב"ז בד' הר"מ דשתייה הוי ממש בכלל אכילה ומש"ה בכל גוונא הוי בכלל השבועה דאכילה. ובטור בס"י רלח כ' 1

הדין דשתייה בכלל אכילה, וכ' הבי"י דמשמע בגמ' ובר"מ דמילקא נמי לקי, והיינו דס"ד דאכילה הוי רק ככנוי לשתייה וכיון דל"ה אכילה ממש לא לקי, ועי' בתורת חיים לפנינו שכ' דיוק נפלא דבגמ' איתא הלשון שתייה בכלל אכילה רק באיב"א דיליף מקרא, ובל"ק דהוי סברא לא קתני הך לישנא, ונראה דב' הלשונות חלוקים בגדר דין שתייה בכלל אכילה, דל"ק דהוי סברא הרי אין הפי' דשתייה הוי ממש אכילה, אלא דרק בלשון בני אדם מכנים לשון אכילה על שתייה ומש"ה הוי בכלל שבועתו, אבל לל"ק דילפי' מקרא דואכלת וגו' ה"נ קתני דשתייה בכלל אכילה ממש, [וכ"נ כוונת התו"ח בתרוצו], ולפי"ז ניחא קו' הראשונים לפנינו בהא דבעי' לב' הטעמים בגמ', והר"מ שכ' הלשון

4. שערים מצויינים בהלכה

מניין לשתייה שהיא בכלל אכילה. | צ"ע מהא דאמר ר"מ במס' ברכות (מט:) "ואכלת" זו אכילה, "ושבעת" זו שתיה, ועי"ש בתוס' דקי"ל כר"מ. ומצאתי שכבר הקשה כן בחי' צמח צדק, והוסיף דהתוס' במס' יומא (עט: ד"ה לזמר) כתבו די"א דמה"ט שיעור שתיה בכביצה, | ותירץ דכמו לענין שבועה אע"ג דשתיה בכלל אכילה, מ"מ אם אמר שלא אוכל ושלא אשתה, גלי דעתיה דאכילה היינו

רק אכילה ממש, כמו כן אע"ג דבקרא שתיה ג"כ בכלל אכילה, מ"מ לפעמים אמור שאכילה בפנ"ע ושתייה בפנ"ע, וזהו ענין ואכלת ושבעת, שמזכיר שתיה בלשון ושבעת, הא בסתם שתיה בכלל אכילה הוא. ובשד"ח (מער' א כלל ק ד"ה ומן) הביא בשם החיד"א דאע"ג דבלשון המקרא ובלשון בני אדם שתיה בכלל אכילה, מ"מ מצינו בתנאים ואמוראים שאומרים לשון אכילה ואין שתיה בכלל, ועי"ש שהביא ראיות לכאן ולכאן.

5. רשימות שיעורים

שם. משנה שבועה שלא אוכל ואכל ושתה אינו חייב אלא אחת.

כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' שבועות הל"ג-ד' וז"ל: מי שנשבע שלא יאכל היום ושתה חייב שהשתייה בכלל אכילה. לפיכך אם אכל ושתה אינו חייב אלא מלקות אחת אם היה מויד או חטאת אחת אם היה שוגג. נשבע שלא ישתה היום הרי זה מותר לאכול שאין אכילה בכלל שתיה. וכמה ישתה ויהא חייב נראה לי שאינו חייב עד שישתה רביעית כשאר האיסורין, עכ"ל. ועלינו לעמוד על הלשון "נראה לי" ששיעור שתייה ברביעית שכן לכאורה הלכה רווחת היא בכהת"כ ששיעור השתייה הוא ברביעית.

ברם לקושטא דמילתא שיעור השתייה אליבא דהרמב"ם אינו תמיד רביעית. אמנם באיסור שתיית יין לנויר פסק בפ"ה מהל' נוירות הל"ב שלוקה

התכונן הרמב"ם כשכתב "נראה לי וכו'" כלומר שיש שני שיעורי שתייה בשבועות ותלויים הם בלשון השבועה.⁶⁷

לענין הברכה האחרונה על היין קובע הרמב"ם (פ"ג מהל' ברכות ה"ב) שהשיעור המחייב בברכה הוא רביעית, ואילו ראשונים אחרים מחייבים ברכה בכזית (שו"ע אר"ח סי' ר"י ס"א). ודומה שמחלוקתם משתייכת ליסוד זה. לדעת הרמב"ם המחייב בברכה הוא שתיית משקה בעצמה והחולקים עליו סוברים שהמחייב הוא אכילה הכוללת שתייה ולכן משערים בשיעור אכילת כזית.

(ענין בתוס' בחולין (קכ., ד"ה לרבות השותה) בהקשר למה שהגמרא (שם) לומדת דין הממחה את החלב וגמעו שחייב מהדרשה נפש לרבות את השותה. וז"ל א"ת ול"ל קרא הא שתיה היא בכלל אכילה כדדרשי' בפ"ג דשבועות מדכתיב ואכלת וכו' וקרי תירוש אכילה וז"ל דהתם במידי דשתייה כגון יין ושמן והכא במידי דבר אכילה דממחי להו ושתי להו עכ"ל. יוצא שאף לדעת התוס' יש שני לימודים נפרדים: א) דין שתיית משקין; ב) דין שתיית אוכלין, והוא שונה ממה שביארנו אליבא דהרמב"ם.)

וכן קבע הרמב"ם בפ"א מהל' מעשה הקרבנות (הל"א-ב') ששמן ונסכי יין של עולה מצטרפין לכזית עם בשר העולה לאיסור לא תוכל לאכול בשעריך. והנה שיעור שתיית היין כאן הוא בכזית הואיל ונאסרה בתורת אכילת אוכל כפי שכתוב לא תוכל לאכול בשעריך. לעומת זאת בפ"ב מהל' טומאת מת

ברביעית וכן העלה בפ"ב מהל' מע"ש הל"ה שמי ששתה רביעית יין מע"ש חוץ לחומת ירושלים לוקה שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגו'. אך לגבי איסור דם כתב בפ"ו מהל' מאכ"א הל"א ששיעורו כזית, וכדומה בפ"א מהל' חו"מ הל"א שיעור כזית בחמץ וז"ל אחד האוכל ואחד הממחה ושותה עכ"ל, ויוצא שאף כששותה חמץ שיעור חיובו בכזית ואינו צריך לשותה רביעית. וכן קבע בפ"י מהל' תרומות (הל"ב) וז"ל ואחד האוכל תרומה טהורה או טמאה בשגגה משלם קרן וחומש ואינו חייב בחומש עד שיאכל כזית שנאמר כי יאכל קדש בשגגה ואין אכילה פחותה מכזית שנאמר כי יאכל קדש בשגגה ואין אכילה פחותה מכזית. וכשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייה בכזית, עכ"ל. וכבר עמד ע"ז במנ"ח (מצוה קמ"ח).

ונראה שהשיעור תלוי באיזה חפצא אסרה התורה - אם אסרה חפצא דמשקה או חפצא דאוכל. כשהתורה אסרה חפצא דמשקה נאסרה השתייה מדין שתייה ושיעורה רביעית. ואילו כשהתורה אסרה אוכלין - שתייה בכלל אכילה היא ושיעורה כזית. בהתאם לכך, דם וחמץ שהם מאכלות אסורות חל איסור השתייה מטעם איסור אכילה - שתייה בכלל אכילה - ושיעורה איפוא כזית - כשיעור אכילה עצמה. ה"ה בתרומה שהחפצא דאיסור הוא אוכל חייבים על שתיית יין התרומה בתורת אכילת ענבים בכזית. נוזר לעומתם, יש עליו לאוין נפרדים - שלא ישתה יין ושלא יאכל ענבים כמבואר ברמב"ם ריש הל' נזירות בפירוט המצוות. ולכן נאסר יין בתורת שתייה, ששיעורה ברביעית. וכן באוכל מע"ש חוץ לירושלים מאחר שהתורה פרטה מעשר דגנך תירושך ויצהרך, לחלק כל איסור ואיסור בפני עצמו, וז"ל שהיין נאסר בתורת שתיית חפצא של משקה - ולא בתורת אכילת מאכל, ושיעור שתייה שבתורת שתיית משקה ברביעית.

ומעתה דומה שלרמב"ם כאן בפ"ד משבועות רק כשנשבע שלא ישתה הוא שמשערים בשיעור רביעית. אבל כשנשבע שלא יאכל שהשתייה נאסרה מדין אכילת אוכל מסתבר שהשיעור הוא בכזית. לכן

⁶⁷ ונראה שנתכונן רבנו נ"י לומר שכאן אף שלא אסרה התורה את החפצא בפירוש בתורת משקה, עכ"ז מכיון שהנשבע ביטא את קבלת איסורו בשבועה על שתייה, נאסר החפצא בתורת משקה, ושיעורו רביעית. והטעם לכך, שבשבועה כיון שלא אסרה התורה חפצא מסוים, הלשון עצמו קובע את שם החפצא האסור. ומכאן יוצא שאם נשבע שלא יאכל, השיעור של המשקה להתחייב עליו הוא כזית. ע"י בחידושי הרה"ג מנחם זעמבא זצוק"ל הי"ד סי' ו'.

6. שערים מצויינים בהלכה

שתיה בכלל אכילה. והנפק"מ בזה, אם נדר או נשבע שלא יאכל, אסור לו גם לשותת, וכן לגבי ברכת הזימון, אם שתה והאחרים אכלו, הוא מצטרף עמהם לזימון [עי' במג"א סי' קצו סק"ו]. ועי' בשו"ת הריב"ש (סי' רצא) שאם נשבע שלא יאכל ושלא ישתה, ואם נשאל על האכילה לא הותרה לו השתיה, אע"ג דשתיה בכלל אכילה, והטעם משום דכיון דאמר בפירוש שלא אשתה גלי דעתיה דכי אמר ברישא שלא יאכל, נתכוין לאכילה בלבד. [ועי' בתוס' יו"ט פסחים (פ"י מ"ז) מילתא

7. שערים מצויינים בהלכה

ומשו"ה קרי ליה אכילה, אבל בשו"ע (סי' רב ס"ד) פסק דמברך על האניגרון שהכל, והקשה במג"א (ס"ק יא) דהרי במס' ברכות (לט.) אמרין דמברך על מי סילקא בורא פרי האדמה, ומפרש במחצה"ש וכיון דהכא הוי אניגרון עיקר דהיינו מי סלקא הול"ל ברכתו בפ"ה"א. ועי' בשע"צ (שם ס"ק לו) שהביא

דף כג. אניגרון מיא דסילקי. פירש בחי' הריטב"א, דמברכין עליו בורא פרי האדמה כמיא דסלקי, וש"מ דאניגרון עיקר,

8. רשימות שיעורים

דף כ"ג ע"א. גמרא. אכל דבילה קעלית

ושחה דבש וחלב ונכנס למקדש חייב.

א

בגמרא מכואר שכהן שהוא שכור מחלב ומדבש תמרים אסור לו לעבוד במקדש. ⁶⁷מנהג בית הרב ע"פ הגר"ח וצוק"ל וע"פ מסורה מהגר"ח וצוק"ל מוואלאוין וכהוראת מרן החסיד הגר"א וצוק"ל שכשומבדילים על חמר מדינה היינו דוקא במידי דמשכר, אבל משקה שאינו משכר אינו בכלל חמר מדינה. ⁶⁸והנה מרן הגאון ר' יהושע לייב דיסקין וצוק"ל אב"ד דק"ק בריסק הורה ע"פ הגמרא שלפנינו שאפשר להבדיל על חלב ועל דבש תמרים שכן מכואר כאן שחלב ודבש משכרים, אמנם מרן הגר"מ זצ"ל דחה את ההוראה הזאת והעלה ששונה דין ההבדלה מדין ביאת המקדש. ⁶⁹וההבדל כי למצות הבדלה וקוקים לחפצא של חמר מדינה, כלומר, משקה שמשכר ומשמח בעצמו, והוא דוקא משקה שיש בתוכו "אלכוהול", כגון יי"ש ושכר. ואילו איסור השיכור במקדש תלוי איפוא בשכרות הגברא בעלמא וטירוף דעת הנכנס בלבד, ולכן גם שתיית חלב ודבש שמעייפים ומטריפים דעת השותה אותם אוסרים את הגברא בביאה למקדש. מאידך חלות שם חפצא של חמר מדינה תלויה איפוא במשקה המשמח מחמת שמשכר והוא דוקא משקה שיש בו אלכוהול המשמח את לב השותה ולא חלב ודבש שאין שתייתם משמחת, ומשום כך אינם חפצא של חמר מדינה ⁶⁷ופסולים להבדלה.

9. רשימות שיעורים

שם. גמרא. שבועה שלא אוכל ואכל פת חטין. כדן השבועה שלא אוכל פת חטין ופת שעורין ופת כוסמין ואכל חייב על כל אחת ואחת פירש"י (לעיל כב. ד"ה מתוך שחלוקות לחטאות) וז"ל שכתוב"כ מייתנין לה מגוזה"כ מוהיה כי יאשם לאחת מאלה לחייבו על כל אחת ואחת ע"כ. ועלינו להתבונן בדבריו שהרי מהסוגיא שלפנינו יוצא שהדין לחלק הוא מטעם סברא - "פת פת למה לי ש"מ לחלק" - וא"כ ל"ל גוזה"כ.

והנה בחיוב השבועה דברנו (עיין בענין שם בשבועה) על היסוד המחייב האם הוא שחילל השבועה או"ד שהוציא שם שמים לבטלה ע"י

שבועה. ואם ננקוט כצד השני הרי בנושע על פת חטין ופת שעורין אף שחלות שתי שבועות שונות עכ"ז, לא הוציא ש"ש לבטלה אלא פעם אחת. ובכך מבואר הצורך לגזרת הכתוב כי סד"א שמחוייב רק פעם אחת, בא הכתוב ולימור שחייב שתיים, כאילו הוציא ש"ש לבטלה פעמיים.

10. שערים מצויינים בהלכה

כיון דאמר שלא אוכל איתסר ליה בשתייה כי אמר שלא אשתה אמאי חייב וכו'. כתב בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קכז ד"ה ומתוך) דהנשבע שלא יאכל ושתה דחייב, צריך לשתות שיעור זית כשיעור אכילה, והשיעור במשקה שאם יקרא יעמוד על זית, ובמים בעי לזה טפי מרביעית, ומשא"כ לשיעור שבועה שלא אשתה סגי ברביעית מצומצם, וכשתה רביעית חייב משום לא אשתה, ועדיין צריך להוסיף מים שיתחייב משום שלא אוכל, ובזה מיושב הלשון בתוס' (ד"ה כגון) אפי' שתה תרי זימני נמי נדצ"ע למה לי

תרי זימני בחד שיעורא נמי מחייב, ועי' בחי' הרשב"א ובגליון הש"ס. וכ"ה בהגה' חת"ס כאן. והקשה עליו בחי' מהר"ם שיק מהגמ' כאן, דמאי פריך, הא כשאמר שוב לא אשתה הוסיף לאסור עצמו ברביעית, ומעיקרא היה זה רק חצי שיעור, ושבועה חל על חצי שיעור. ועי' בשו"ת מהר"ם שיק (סי' פט). וע"ע בשו"ת רעק"א (סי' קנד). וכדברי החת"ס כתב נמי בנחלת עזריאל כאן, דאף דשיעורו ברביעית בכל התורה, מ"מ בנושע שלא אוכל דאמרינן דגם שתיה בכלל, הוי כאילו נשבע שלא יאכל ולא ישתה שיעור כזית וכו'.

11. ריטב"א על שבועות דף כג/א

דשתייה בכלל אכילה אמרינן. יש מסתפקין אם הוא כן לענין הנשבע שיאכל ושתה שהוא פטור, ולפום פשטה דשמעתא משמע דלא שנא, בין מקרא בין מסברא דאמרינן לעיל, וכן דעת רבינו הרא"ה ז"ל:

12. שערים מצויינים בהלכה

דלמא למיפטר נפשיה מאחרנייתא קא מיכוין. כתבו התוס' אע"ג דבעלמא דברים שבלב אינן דברים, היינו היכא דבלב סותר מה שמוציא בפיו, אבל היכא דאין סותר הויין דברים. ועי' במחנה אפרים (נדריס סי' ו) דהרמב"ם (שבועות פ"ב הי"ב) ס"ל דאם נדר סתם ואח"כ טוען תנאי היה בלבי שומעין לו, ומפרש דבריו, דתנאי היה בלבי לא הויין דברים שבלב דלא מהני, כיון שאינו סותר את מה שהוציא בפיו, וזהו כדברי התוס' הנ"ל.

13. תוספות מסכת שבועות דף כג עמוד א ד"ה דלמא למיפטר

דלמא למיפטר נפשיה מאחרנייתא קא מיכוין - וא"ת הא לא בעי למפטר נפשיה מאחרנייתא דאפי' אמר שבועה שלא אוכל סתם כיון שאין בלבו לאסור עצמו אלא באלו המינים לא מיתסר באחרניי אף על גב דבעלמא דברים שבלב אינן דברים היינו היכא דבלב סותר מה שמוציא בפיו אבל היכא דאין סותר הויין דברים וכן משמע קצת לקמן ויש לומר דמ"מ מצוה לגלות לעולם דלמיפטר נפשיה מאחרניי קבעי.

14. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף כג עמוד א

לא מוקמינן בנתכוין לחלק

ודילמא למיפטר נפשיה מאחרנייתא. ויל"ד אמאי לא מוקמינן דאיירי ששאלנוהו ואמר שנתכוין לחלק [ולא נתכוין מצד למיפטר נפשיה] וקמ"ל דאכן הועיל לו לחלק משום דלשון זה משמעו לחלק כן הק' האחרונים, ובפשיטות ה' אפ"ל שא"א להאמינו ללקות על פי עצמו [על כל אחת ואחת].

אך עדיין יקשה די"ל דנאמן לגבי קרבן. ולכאורה גם לגבי מלקות ממילא יהיה נאמן מצד שכבר הוחזק [קודם שאכל] שיש לחייבו על כל אחד ואחד, קרבן בשוגג, וזה יפעל שיהא יוחזק גם לגבי מלקות במזיד.

ועי' שאג"א דכתב על הלאו דלא תשחט על חמץ דם זבחי דלכאורא היאך אפשר להתרות דמנין להעדים שלא בטל את החמץ, והודאתו בזה הרי אינה מחייבתו מלקות וכתב דאה"נ שא"א לחייבו ע"ז מלקות, אא"כ שיש אצלו חמץ של עכו"ם שקבל ע"ז אחריות, ובכה"ג מכיון שא"א לבטל חמץ של העכו"ם, ה"ז לוקה, עיין שם.

=====

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף כג עמוד ב

ודלמא ע"י תערובות. וכ' הרשב"א (והר"ן) דלעולם עפ"י האמת בכה"ג חייב בלי תערובות, אלא דסגי בסברא זו לומר שהוא טעה וסבר שיש לטעות בלשון זה לפרשו ע"י תערובות.

16. שו"ע חו"מ סימן רכח

(ו) אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח. אף אם הוא עובד כוכבים, לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטא. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים, שמראה שעושה בשבילו, ואינו עושה, אסור. כיצד, לא יסרהב (בחבירו) שיסעוד עמו, והוא יודע שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח חביות הפתוחות לחנוני, וזה סובר שפתחם בשבילו, אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו. ואם הוא דבר דאי בעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו, ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו, כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו, אין צריך להודיעו:

17. מאירת עינים /סמ"ע/ על חו"מ סימן רכח

(ח) לא יסרהב. פ' לא יפציר בו ומדכתב לשון זה וגם אחר זה כת' ולא ירבה לו בתקרובת דקדקתי בפרישה דדוקא בכה"ג להפציר בו ולהרבות שלא כנהוג הוא דאסור אבל לדבר לו פעם אחת ושתיים בא אכול עמי מותר כי אדרבה אם לא ידבר עמו כן יתבוה חבירו דהרואים שנכנס ויוצא ואין מכבדו לומר לו בא ואכול עמי יאמרו שהוא מפני שפלותו כי אין הכל יודעין שנמנע לומר כן מפני שידוע שאינו סועד וק"ל:

18. שערים מצויינים בהלכה

בשאג"א (סי' עד) מש"כ בדברי הראב"ה. וע"ע מה שכתבנו לקמן (כד. סוד"ה האוכל – השני) ובשמ"ב (ח"ג סי' קלג סק"ט ד"ה כתוב). ועי' בחי' מהר"ם שיק, דלעולם אמרינן מדרבנן דאחשביה לאכול ולכן אסור, וכל זה באיסורין דתלוי באכילה, וכיון שאכל הרי אחשביה, אמנם ביוה"כ דלא תלוי באכילה אלא ביתובי דעתיה, ואוכלין שאינן ראויין לאכילה לא מיתבא דעתיה, לכן מותר מה"ת, וגם מדרבנן אין לאסור משום דאחשביה באכילתו, דמנא לן דאחשביה למען יתובי דעתיה. ועי' בשו"ת שו"מ (מהר"ד ח"א סי' נה) דכל שאינו ראוי לאכילה, אף שהוא אחשביה כל שאכל, מ"מ מה בכך, הא כו"ע לא מיתבא דעתיה ובוטל דעתו.

אוכלין שאינן ראויין לאכילה פטור. הקשה השאגת אריה (סי' עה) על שיטת הראב"ה (מובא בטור או"ח סי' תריב) שאם אכל ביוה"כ אוכלין שאינן ראויין לאכילה פטור ומותר, דמאי שנא מהא דפסק הטור (סי' תמב) חמץ שחרכו ואכלו דפטור אבל אסור, דאחשביה ע"י אכילתו, והביא הגמ' לקמן (כד.) כיון דמעיקרא אכל והדר אישתבע ליה חשובי אחשבה וכו', וכתב שהדברים מבוארים מעצמן, דלא קשה מידי, וא"צ להאריך בזה. ועי' בתשו' חתם סופר (ח"ו סי' כג) ובתשו' כתב סופר (או"ח סי' קיא) ובתשו' בנין ציון (ח"א סי' לא). וע"ע בשו"ת חמד (מער') כ כלל כב ד"ה ואם לחולה, אספ"ד מער' יוה"כ סי' ג-ח) שהאריך בדברי השאגת אריה. וע"ע

19. שערים מצויינים בהלכה

בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים. פרש"י שפירש ואמר שבועה שלא אוכל נבילות ושחוטות. והא דהוכרח רש"י לפרש כן, ולעיל (כא:) פירש דכל שנשבע סתם שלא אוכל חשיב כולל דברים המותרים עם דברים האסורים, מפרש בחי' הריטב"א דהרי בהדיא אמרו בגמ' דסיפא במפרש נאמר שבועה שלא אוכל נבילות וטריפות ושקצים ורמשים, הרי"י מיגש].

20. חידושי הרשב"א

הא דאמרינן בשלמא ר' יוחנן לא אמר כריש לקיש משום דמוקי לה ככ"ע. איכא למידק מאי שנא האי טעמא דנקט דמשמע דאי לאו הכי הוה מצי לאוקמה בחצי שיעור כר"ל, וחצי שיעור לר' יוחנן דבר תורה וכדאיתא בפ' בתרא דיומא¹⁰³, וליכא למימר דכיון דאין בו לא קרבן ולא מלקות אלא אסורא בעלמא אע"ג דה"ל איסור דאורייתא לא אמרינן בכי האי מושבע ועומד מהר סיני הוא¹⁰⁴, דהא אפי' באיסור עשה בלחוד אמרינן¹⁰⁵

דרבנן היאך חלה עליה שבועה, ואסיקנא התם כיון דאית ביה היתור דאורייתא מחייב עלה קרבן שבועה, דאלמא משמע דכל דלית ליה היתור דאורייתא קרינן מושבע ועומד מהר סיני¹⁰⁶. וי"ל

אין שבועה חלה עליה. ועוד דהתם בפ' בתרא דיומא¹⁰³ אמרינן דמודה ר"ל דאסור מדרבנן, ופריך עלה מהאי מימרא דמוקי ר"ל מתניתין בחצי שיעור, ואם איתא דאית ביה אפי' איסור

ח"ש, חדא דהוי איסור בעלמא ועוד דאינו מפורש בתורה, ונראה דתרווייהו צריכי, דהא ביסוד הדין דשבועה לא חלה על איסורין איכא ב' טעמי, חדא מדין אין איסור חצי"א, כלשון התוס' כ: ולהלן כז. וכעוד ראשונים, אכן באב"מ בשו"ת סי' יב הוכיח כדברי הנובי"ס לו דל"ה מעשה שבועה כלל ע"ד שמושבע ועומד מה"ס, וגם בב' שבועות בב"א אינו חייב משום השבועה השניה, [מיהו כירושלמי בפירקין ה"ז מבואר דכה"ג חייב שמים וכמש"כ בנע"ץ], ועי' בכ' הגרי"ז נזיר ג: דביאר דחפצי שמים מופקעין מאיסורי פיו, ומש"ה כ' הר"מ דבנשבע לבטל את המצוה הוי שבועת שוא וכו', [וע"ע באו"ש זמנים בהוספות להל' שבועות שכ' דבנשבע שמים אתה מיחל היינו דמתיר שבועתו לעצמו, ויל"ע כלשון הר"ן בנדרים טז:], ולהכי בכדי שתחול שבועה על ח"ש, בעי' לב' הטעמים הנ"ל, חדא טעמא דהוי איסור קל דמש"ה ל"ש בזה חסרון דאאחע"א, וכמ"כ כיון דאיסורו אינו מפורש בתורה, להכי ל"ח כחפצי שמים להפקיע תורת שבועה עליה.

כה, א. (106) ומבואר שיטת רבינו דשבועה לא חלה על איסור ח"ש, וכ"כ רבינו בשו"ת ח"א סימן תרטז, ודבריו שם זהים אף בלשונם למש"כ לפנינו, [ובפי' תלמיד רבינו הנדפס ע"ש רבינו הוצאת הר"א סופר הוא בשנוי לשון מהמובא בתש"ש - וראה במבוא]. ולעיל הבאנו ב' טעמים שהובאו בראשונים דס"ל דשבועה חלה על איסור

21. תוספות מסכת שבועות דף כג עמוד ב ד"ה דמוקי לה

דמוקי לה כדברי הכל - אף על גב דאיכא תנאי דלית להו איסור כולל בהא לא חיישינן כיון דלא מיתנו במתני' ועוד דאין לחוש במאי דאיכא תנאי דלית להו איסור כולל כיון דבהדיא פליג ר"ש מהאי טעמא דלית ליה איסור כולל וא"ת ולוקמי במפרש וד"ה וי"ל דאי במפרש לא מיתוקמא מתניתין כרבי עקיבא דמשמע הא סתם פטור וא"ת לימא דהיינו טעמא דלא אמר כר"ל משום דר' יוחנן סבר (יומא עג:) חצי שיעור אסור מן התורה ובכל שהוא נמי מושבע ועומד הוא וי"ל כיון דליכא אלא איסור בעלמא לאו מושבע ועומד חשיב ליה כדפ"ל אף על גב דאין איסור לאו חייל על איסור עשה דהא לקמן (דף כה.) פריך אילימא מתנה לעני מושבע ועומד מהר סיני הוא דכתיב נתן לתן לו ואמר נמי בפרק אלו הן הגשרפין (סנהדרין דף פג.) מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת ומפרש כל הבשר (חולין דף קיג:) דטעמא משום דאין איסור חל על איסור אף על גב דבתרומה טמאה אין בה אלא איסור עשה מ"מ חצי שיעור דליכא אפי' עשה אלא איסור בעלמא לא חשיב מושבע ועומד ועוד דמצי לאוקמי שלא כדרך הנאתן דאין אסור אלא מדרבנן כמו חצי שיעור לר"ל וזה הפירוש נראה יותר דלפירוש קמא קשיא דמ"מ (ב) הכי המ"ל דלא אמר כר"ל כיון דסבר דחצי שיעור אסור מן התורה לא משכחת לה הן ולא דהיכי מישתבע שאוכל חצי שיעור הא מושבע ועומד מהר סיני הוא.

22. שערים מצויינים בהלכה

הרמב"ם (שבועות פ"ה ה"ג) שכתב, שלא אוכל מנבילה חצי שיעור ואכל חצי זית, ומבואר דוקא באכל פחות מכזית, אבל אכל כזית אין השבועה חלה [ועי' מש"כ עוד בזה כתבים סי' קנד ד"ה ואף], ומדקדק אמאי לא הוי איסור כולל, מיגו דחייל באוכל חצי שיעור חייל נמי באוכל כשיעור, וכתב דלא מיקרי כולל אלא ע"י מין אחר, אבל ע"י אכילת דבר זה באופן אחר לא מיקרי כולל, עי"ש עוד בזה. אבל בחי' רמ"ש כתב דכשאוכל חצי זית הראשון מיד עבר על שבועתו וצריך להביא קרבן, ואינו נפטור למפרע במה שאוכל עוד חצי זית. ומש"כ הרמב"ם ואכל חצי זית, הוא

והתוס' כתבו דכיון דליכא אלא איסור בעלמא לאו מושבע ועומד חשיב ליה. ובמאירי לעיל (כא:) כתב, דהואיל ואיסור חצי שיעור אינו מן התורה להדיא הרי שבועה חלה עליו, שהשבועה חלה על ביטול עבירה באיסורי סופרים, ר"ל מגיעת אכילה מדברים שלא הוזכר איסורו בהדיא אינו איסור תורה גמור אלא דרך סמך. ועי' בשו"ת הגרע"א (פסקים סי' עו) דאינו חייב משום שבועה אלא באוכל חצי שיעור, אבל אם אכל שיעור שלם, הרי חל עליו איסור נבילות וטריפות, ואין השבועה חלה. ומדייק כן מדברי

23. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף כג עמוד ב

הרמב"ם פוסק דשבועה חלה על ח"ש נבילה אף שאסור מה"ת, וכשיטת תוד"ה דמוקי (כג ב).
ואם אכל חצי שיעור חייב משום שבועה, ואם אכל כזית שלם, נקט הרעק"א בדעת הרמב"ם, דלא יתחייב משום שבועה. ובאמת כבר קדמו הריטב"א בסוף קידושין לענין נבילה ביוה"כ. עיין שם.
והנה הרעק"א מקשה למה הוצרך ר"ל להעמיד במפרש ח"ש וכו', לוקי הכא בנשבע שלא יאכל מכל איסורים שבתורה. דמצד שבועתו יתחייב גם ע"י צירוף מכמה איסורין יחד, ומיישב הרעק"א דלשון המשנה משמע שחייב כשאכל מכל מין ומין בפנ"ע.

24. שערים מצויינים בהלכה

✓ ומבואר בתוס' דלר' יוחנן אפילו לא אכל אלא כל שהוא אסור מן התורה. וכ"כ רש"י במס' יומא (עג: ד"ה חצי) כלומר פחות מכשיעור אסור מה"ת. וכ"כ הרמב"ם (מאכ"א פי"ד ה"ב) אסור מה"ת לאכול כל שהוא מדבר האסור וכו'. ומכל זה מבואר דחצי שיעור לאו דוקא. וכ"כ הרדב"ז (שבועות פ"ד ה"א) דחצי שיעור לאו דוקא אלא ה"ה דכל שהוא אסור מה"ת. וכ"כ עוד הפעם (שם פ"ה ה"ז). אבל עי' בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' שעו אות ה בהג"ה) שכתב בדעת הרמב"ם (חמץ פ"א) דחצי שיעור הוא חצי ממש. וצל"ע שלא הביא הרמב"ם הנ"ל.

25. שערים מצויינים בהלכה

דמוקים לה למתניתין כדברי הכל. כתבו בחי' הרמב"ן והר"ן דלר' יוחנן נמי מצינן לאוקמה בחצי שיעור, ואע"פ שהוא אסור מן התורה, כיון דלא מחייבי עליה קרבן ומלקות, הו"ל איסור קל, ודלמא תנא דמתני' סבר לה כמ"ד איסור חמור חל על איסור קל אפי' בלא כולל [עי' כריתות כג: חולין ק:]. עוד כתב הר"ן דאפי' לר"י דאמר חצי שיעור אסור מה"ת, שבועה חלה עליו, דכל דליתיה מפורש מה"ת בעשה או בל"ת, לא מקרי מושבע ועומד לענין שלא תחול שבועה עליו, דחצי שיעור מדרשא קאתי כדאיתא במס' יומא (עג:). וכ"כ ברדב"ז (שבועות פ"ה ה"ז) דהשבועה לא היתה אלא על דברים המפורשים בתורה, תדע שהרי כתיב בתורה, "לא תסור מן הדבר אשר יגידו

לך", ואפ"ה חיילא שבועה על איסורין דרבנן. אבל בחי' הרשב"א כתב דאין שבועה חל על חצי שיעור כיון דאסור מה"ת הוי מושבע ועומד מהר סיני. וכ"ה בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תרטז) ומוכא בש"ך (יו"ד סי' רלח סק"ו), והבאנו דבריו לעיל (כב: ד"ה אהתיירא – ובהא). ועי' בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תטז ד"ה כללא דמילתא). וע"ע בדברינו לעיל (כא: ד"ה סתם, וד"ה וריש לקיש) ולקמן (כו: ד"ה נשבע). ועי' מה שכתבנו לעיל (כב: ד"ה שבועה) בענין חלות שבועה על מצוה דרבנן.

26. דף על הדף מסכת שבועות דף כג עמוד ב

בגמ': בשלמא ר' יוחנן לא אמר כריש לקיש דמוקי לה כדברי הכל.

והתוס' (ד"ה כ"ג ע"ב) הקשו דהא רבי יוחנן סבירא לי' ביומא (ע"ג ע"ב) שחצי שיעור אסור הוא מן התורה.

ותירצו בתירוצם השני דמצוי לאוקמי בשלא כדרך הנאתו, דליכא איסור רק מדרבנן. וקשה דא"כ מאי טעמי' דר"ש דפטר.

ותי' במהרש"ל דרבי שמעון הסובר בכל האיסורים דחייב בכ"ש, ה"נ ס"ל שבשלא כדרך הנאתה דחייב מה"ת.

ותמה ע"ז במהרש"א היכי מדמה תוס' שלכד"ה לחצי שיעור, הא לדידן חצי שיעור אסור מן התורה, ואעפ"כ שלכד"ה מותר מה"ת, וא"כ ה"נ אף לר"ש שסובר שלוקין על חצי שיעור, נימא דשלכד"ה מותר מה"ת.

וכתב במשל"מ (הל' שבועות פ"ה ה"ה) דצריך לדחוק דלעולם יורד חד דרגא, דלדידן דח"ש רק אסור מה"ת ואין לוקין עליו, אז בשלכדה"נ מותר מה"ת, ולר"ש הסובר שח"ש לוקין עליו מה"ת, ממילא שלכדה"נ יורד חד דרגא ואין לוקין עליו מה"ת אבל אסור עכ"פ מן התורה.

הגרע"א בגליונותיו על הרמב"ם (שם) כתב דלק"מ, דכל הטעם לדידן דח"ש אסור מה"ת, הוא רק משום דחזי לאצטרופי, ושלא כדה"נ לא שייך בי' חזי לאצטרופי, ולכן מותר מה"ת, משא"כ ר"ש שסובר שכל שהוא למכות, והוא אסור מה"ת בעצם, ממילא גם שלכדה"נ אסור מה"ת, והביא שכן תירץ גם בשעה"מ הל' יסוה"ת (פרק ה').